

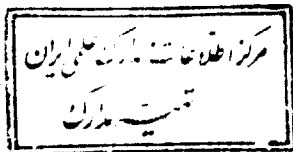
۱۳۷۹ / ۴ / ۲۰

دانشگاه تربیت مدرس

دانشگاه تربیت مدرس

دانشکده کشاورزی

عنوان:

تأثیرسیاستهای ارزی و تجاری بر بخش کشاورزی

(باتأکید بر محصولات زراعی و باغی)

8153

رساله دکتری اقتصاد کشاورزی

استاد راهنما:

دکتر امیرحسین چیدری

استاد مشاور:

دکتر صادق خلیلیان

دکتر غلامرضا پیکانی

نگارش:

حسین مهربانی بشرآبادی

تیر ۱۳۷۹

۳۰۵۳۳

بسمه تعالی

تأییدیه اعضای هیأت داوران حاضر در جلسه دفاع از رساله دکتری

اعضای هیأت داوران نسخه نهایی رساله آقای حسین مهربانی بشرآبادی

تحت عنوان : تأثیر سیاستهای ارزی و تجاری بر بخش کشاورزی در ایران

(باتاکیدبر محصولات باغی وزراعی)

را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آنرا برای تکمیل درجه دکتری پیشنهاد می کنند.

امضا

رتبه علمی

نام و نام خانوادگی

اعضای هیات داوران

استادیار

دکتر امیر حسین چیدری

۱-استاد راهنما

استادیار

دکتر صادق خلیلیان

۲-استاد مشاور

استادیار

دکتر غلامرضا پیکانی

۳-استاد مشاور

دانشیار

۴-نماینده شورای تحصیلات تکمیلی دکتر محمد چیدری

استاد

دکتر بهالدین نجفی

۵-اساتید ناظر: ۱-

استاد

دکتر مجید کوپاهی

۲-

دانشیار

دکتر حمید ابریشمی

۳-

دانشیار

دکتر احمد یزدان پناه

۴-

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظریه اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس مبین بخشی از فعالیت های علمی-پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد زیر متعهد می شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود رابه طور کتبی به مرکز نشر دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه) عبارت ذیل را چاپ کند:

"کتاب حاضر حاصل نگارش رساله دکتری نگارنده در رشته اقتصاد کشاورزی است که در سال ۱۳۷۹ در دانشگاه کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی جناب آقای دکتر امیرحسین چیدری و مشاوره جناب آقای دکتر صادق خلیلیان و جناب آقای دکتر غلامرضا بیگانی از آن دفاع شده است"

ماده ۳ تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) رابه مرکز نشر دانشگاه اهدا کند.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده رابه عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس تادیه کند.

ماده ۵ در صورت خودداری دانشجو از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند وجه خسارت را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند، بعلاوه حق خواهد داشت به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تامین نماید.

ماده ۶ اینجانب حسین مهرابی بشرآبادی دانشجوی رشته اقتصاد کشاورزی مقطع دکتری تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

امضا
۷۹,۴۲۸

تقدیم به گل زندگیم

مریم

تقدیر و تشکر

اکنون که در سایه الطاف الهی ، تحقیق حاضر به مرحله پایانی رسیده است، بر خود لازم می دانم که از پایه گذار این تحقیق ، مرحوم دکتر موسی نژاد (ره) یاد نموده و از در گاه ایزد منان برای ایشان طلب مغفرت نمایم.

از جناب آقای دکتر امیر حسین چیدری که ادامه راهنمایی رساله اینجانب را بر عهده گرفتند و همچنین از آقایان دکتر خلیلیان و دکتر پیکانی و اعضای محترم هیات داوران کمال تشکر و قدردانی را دارم.

از تمامی کادر آموزشی ، پژوهشی و اداری دانشکده کشاورزی دانشگاه تربیت مدرس ، به ویژه جناب آقای مهندس وکیل پور تشکر می نمایم.

از سایر دوستان ، همکلاسی ها و حضار محترم که باتشریف فرمائی در جلسه دفاعیه بر اینجانب منت نهادند، کمال امتنان را دارم.

از خانواده عزیز و گرامیم، به ویژه پدر و مادرم که با ایجاد زمینه مساعد امکان ادامه تحصیل و پیشرفت را برای من فراهم نمودند خاضعانه قدردانی می نمایم.

در پایان از همسر گرامیم بخاطر همفکری ، زحمات بی دریغ و تحمل سختی های دوران دانشجویی و نگارش رساله سپاسگزارم.

طبیعی است که در این مجال کوتاه امکان قدر دانی از تمام عزیزانی که در راه تحصیل و نگارش رساله اینجانب را یاری کردند میسر نمی باشد، بدین وسیله از تمامی این عزیزان که نامشان ذکر نشده است صمیمانه پوزش طلبیده و برایشان آرزوی موفقیت دارم.

چکیده

هدف این تحقیق تاثیرپذیری برخی از متغیرهای بخش کشاورزی از سیاستهای ارزی و تجاری و تاثیرگذاری آنها بر رشد این بخش است. موضوع مورد بررسی هم از جهت جایگاه بخش کشاورزی در اقتصاد ایران و هم از جهت سیاستهای ارزی و تجاری بعنوان ارتباط دهنده اقتصاد ملی با اقتصاد بین المللی دارای اهمیت ویژه ای است. جهت تعیین گروه کالاهای صادراتی، وارداتی و کمتر تجاری بخش کشاورزی، ارتباط ۲۹ محصول کشاورزی با حوزه بازرگانی خارجی کشور محاسبه و تقسیم بندی مذکور انجام شده است. ضریب انحراف تجاری بعنوان متغیری که در بردارنده تمامی سیاستهای ارزی و تجاری باشد طی دوره ۷۷-۱۳۵۳ برای بخش کشاورزی ایران محاسبه شده است. تاثیرپذیری متغیرهای منتخب بخش کشاورزی شامل رابطه مبادله قیمتی، رابطه مبادله تجاری، نسبت قیمت کالاهای تجاری به کمتر تجاری، پارامتر انتقال، صادرات، واردات و الگوی کشت از ضریب مذکور و تاثیر گذاری آنها بر رشد بخش کشاورزی در کوتاه و بلندمدت اندازه گیری شده است. برای انجام این تحقیق عمدتاً از روشهای غیر ساختاری اقتصادسنجی استفاده شده است. جهت بررسی روابط بلندمدت و آزمونهای هم انباشتگی از روش یوهانسن استفاده شده است. برای بررسی روابط علی و کوتاه مدت در صورتی که متغیرهای مورد بررسی هم انباشته بوده اند از مکانیزم تصحیح خطای برداری (VEC) و در غیر این صورت از مدل‌های اتورگرسیون برداری (VAR) و روش گرنجر استفاده شده است. علاوه بر روشهای غیر ساختاری، از مدل‌های ساختاری اقتصادسنجی، آزمونهای علیت و آنالیز واریانس جهت آزمون فرضیه - هاودستیابی به اهداف استفاده شده است.

برحسب نتایج حاصله کاهش کنترل‌های اعمال شده بر تجارت خارجی محصولات کشاورزی، در کوتاه مدت بر رابطه مبادله قیمتی و تجاری این بخش اثری ندارد، اما در بلندمدت رابطه مبادله قیمتی را کاهش و رابطه مبادله تجاری را افزایش می دهد. لذا کنترل‌های اعمال شده بر تجارت خارجی محصولات کشاورزی منافع تولید کنندگان کالاهای صادراتی کشاورزی را در مقایسه با سایر کشاورزان دچار نقصان می کند. کاهش ارزش پول ملی در کوتاه مدت رابطه مبادله تجاری را تقویت می کند اما در بلندمدت تأثیری بر آن ندارد. تقویت سیاستهای

برون نگر بر رشد بخش کشاورزی در بلندمدت تأثیر مثبت دارد. پارامتر انتقال برای بخش کشاورزی ایران ۰/۸۷۲ بوده و نشان می دهد که سیاستهای تجاری بزیان کالاهای صادراتی عمل می کند. افزایش درآمدهای نفتی سیاستهای ارزی و تجاری را تحت تأثیر قرار داده و بر رشد بخش کشاورزی در بلندمدت تأثیر منفی دارد. کشت قیمتی و درآمدی صادرات کشاورزی به ترتیب ۰/۳۵ و ۲۵/۲ است. افزایش صادرات در کوتاه مدت بر رشد بخش کشاورزی تأثیر منفی و در بلندمدت تأثیر مثبت دارد. الگوی کشت در حرکت به سمت کالاهای صادراتی است.

کلمات کلیدی: سیاستهای ارزی و تجاری بخش کشاورزی ایران روشهای غیر ساختاری اقتصادسنجی مکانیزم تصحیح خطای برداری (VEC) مدل‌های اتورگرسیون برداری (VAR)

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
۱-۱- مقدمه	۱
۲-۱- تعریف مسأله و بیان سؤالهای تحقیق	۲
۳-۱- ضرورت انجام تحقیق	۶
۴-۱- اهداف تحقیق	۷
۵-۱- فرضیات تحقیق	۸
۶-۱- روش تحقیق	۹
۷-۱- داده‌ها و اطلاعات مورد استفاده در تحقیق	۹
۱-۷-۱- داده‌ها و اطلاعات کالایی	۱۰
۲-۷-۱- داده‌ها و اطلاعات مربوط به بخش کشاورزی	۱۰
۳-۷-۱- داده‌ها و اطلاعات کلان اقتصادی	۱۱
۴-۷-۱- داده‌ها و اطلاعات مکمل	۱۲
۸-۱- مشکلات تحقیق	۱۲
۱-۸-۱- اختلاف آماری	۱۲
۲-۸-۱- ناهماهنگی نظام آماری	۱۳
۳-۸-۱- عدم وجود آمار و اطلاعات	۱۳
۴-۸-۱- عدم همکاری دستگاههای ذیربط	۱۳
۵-۸-۱- نظام سیاسی و اقتصادی کشور	۱۴

فصل دوم: جایگاه بخش کشاورزی در اقتصاد ایران

۱-۲- مقدمه	۱۶
۲-۲- تولید	۱۷
۳-۲- اشتغال	۲۲
۴-۲- سرمایه گذاری	۲۷
۱-۴-۲- ترکیب هزینه‌های جاری و عمرانی دولت در کل اقتصاد و بخش کشاورزی	۲۷

۲۸	۲-۴-۲- ترکیب سرمایه‌گذاری دولت و بخش خصوصی در کل اقتصاد و بخش کشاورزی
۲۸	۳-۴-۲- ترکیب سرمایه‌گذاری در ماشین‌آلات و ساختمان در کل اقتصاد و بخش کشاورزی
۲۹	۴-۴-۲- سهم سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی از کل سرمایه‌گذاری
۳۲	۵-۲- تولید ناخالص داخلی (ارزش افزوده)
۳۶	۶-۲- تجارت خارجی
۳۷	۱-۶-۲- واردات و ترکیب آن
۴۰	۲-۶-۲- صادرات غیر نفتی و ترکیب آن
۴۱	۳-۶-۲- مجموع تجارت خارجی
۴۲	۷-۲- مطالعه تطبیقی جایگاه بخش کشاورزی با الگوهای نظری توسعه در اقتصاد ایران

فصل سوم: مبانی تئوریک و مطالعات تجربی سیاستهای ارزی و تجاری و تاثیر آن بر

بخش کشاورزی

۴۵	۱-۳- مقدمه
۴۶	۲-۳- مفهوم نرخ ارز
۴۶	۳-۳- اصول تعیین نرخ ارز
۵۴	۴-۳- عوامل تعیین کننده نرخ واقعی ارز
۵۴	۱-۴-۳- وقایع، رویدادها و سیاستهای اقتصادی سایر کشورها
۵۴	۲-۴-۳- دخالتهای دولت
۵۴	۳-۴-۳- تغییرات بهره‌وری
۵۵	۴-۴-۳- درآمد واقعی
۵۵	۵-۴-۳- سیاستهای پولی
۵۶	۶-۴-۳- نرخ بهره و نقل و انتقالات سرمایه
۵۶	۷-۴-۳- سیاستهای مالی دولت
۵۷	۸-۴-۳- سیاستهای ارزی و تجاری
۵۸	۵-۳- انواع نظامهای ارزی

۵۹ ۶-۳ سیاستهای تجاری
۶۰ ۱-۶-۳ سیاستهای تعرفه‌ای
۶۱ ۲-۶-۳ سیاستهای غیرتعرفه‌ای
۶۳ ۷-۳ تأثیر سیاستهای ارزی و تجاری بر متغیرهای بخش کشاورزی
۶۳ ۱-۷-۳ تجارت:
۶۳ ۱-۱-۷-۳ صادرات:
۶۶ ۲-۱-۷-۳ واردات
۶۸ ۳-۱-۷-۳ کالاهای غیر مبادله‌ای
۷۲ ۴-۱-۷-۳ تراز پرداختها
۷۳ ۲-۷-۳ تولید:
۷۳ ۱-۲-۷-۳ قیمت نهاده‌ها
۷۴ ۲-۲-۷-۳ هزینه تولید
۷۴ ۳-۲-۷-۳ سطح تکنولوژی
۷۵ ۴-۲-۷-۳ اشتغال
۷۵ ۵-۲-۷-۳ سرمایه‌گذاری
۷۶ ۶-۲-۷-۳ رشد بخش کشاورزی
۷۶ ۷-۲-۷-۳ الگوی کشت و عملکرد
۷۷ ۸-۳ مطالعات تجربی
۷۸ ۱-۸-۳ مطالعات خارجی
۹۴ ۲-۸-۳ مطالعات داخلی

فصل چهارم: سیاستهای ارزی و تجاری در ایران

۹۷ ۱-۴ مقدمه
۹۷ ۲-۴ سیاستهای ارزی
۹۷ ۱-۲-۴ دوره قبل از انقلاب اسلامی

۱۰۰	۲-۲-۴- بعد از انقلاب اسلامی
۱۰۶	۳-۴- سیاستهای تجاری
۱۰۶	۱-۳-۴- دوره قبل از تصویب انحصار تجارت خارجی
۱۰۷	۲-۳-۴- دوره تصویب قانون انحصار تجارت خارجی تا سال ۱۳۶۳
۱۰۸	۳-۳-۴- دوره پس از سال ۱۳۶۳
۱۰۹	۴-۴- موانع تعرفه‌ای و غیرتعرفه‌ای در مورد محصولات کشاورزی در ایران
۱۰۹	۱-۴-۴- واردات
۱۱۰	۲-۴-۴- صادرات

فصل پنجم: متدولوژی تحقیق

۱۱۱	۱-۵- مقدمه
۱۱۱	۲-۵- ضرایب حمایت
۱۱۱	۱-۲-۵- ضرایب انحراف تجاری
۱۱۲	۲-۲-۵- رهیافت کالاهای مبادله‌ای - غیر مبادله‌ای
۱۱۳	۳-۲-۵- ضریب حمایت از بخش کشاورزی
۱۱۳	۴-۲-۵- رابطه مبادله بازرگانی
۱۱۳	۵-۲-۵- پارامتر انتقال
۱۱۴	۳-۵- روشهای اقتصادسنجی
۱۱۷	۴-۵- آنالیز واریانس
۱۱۸	۵-۵- آزمون علیت
۱۲۲	۶-۵- روش هم انباشتگی
۱۲۵	ضمیمه شماره ۱-۵- مفهوم پایائی و درجه جمع بستگی
۱۲۸	ضمیمه شماره ۲-۵- آزمونهای ریشه واحد (جهت تعیین درجه جمع بستگی)
۱۳۱	ضمیمه شماره ۳-۵- آزمونهای هم انباشتگی
۱۳۵	ضمیمه شماره ۴-۵- معیارهای تعیین تعداد وقفه بهینه

فصل ششم: یافته‌های تحقیق

- ۱-۶- ارتباط محصولات کشاورزی با حوزه بازرگانی خارجی کشور ۱۳۷
- ۲-۶- بررسی روند قیمت داخلی و جهانی محصولات «کمتر تجاری»، «وارداتی» و «صادراتی» بخش کشاورزی ۱۴۰
- ۳-۶- ضریب انحراف تجاری در بخش کشاورزی ایران ۱۴۳
- ۴-۶- رابطه مبادله بخش کشاورزی ۱۴۷
- ۵-۶- پارامتر انتقال ۱۶۲
- ۶-۶- واردات بخش کشاورزی ۱۶۷
- ۷-۶- صادرات بخش کشاورزی ۱۷۴
- ۸-۶- الگوی کشت ۱۷۹
- ۹-۶- جمع‌بندی نتایج ۱۸۴
- ۱۰-۶- پیشنهادات ۱۹۱
- فهرست منابع و مآخذ ۱۹۳
- خروجی‌های کامپیوتری ۲۰۰

فهرست جداول

عنوان	صفحه
جدول شماره ۱-۲- تعداد و سهم شاغلان ده ساله و بیشتر بخش کشاورزی طی دوره ۱۳۴۵-۷۷.....	۲۴
جدول شماره ۲-۲- شاغلان ده ساله و بیشتر کل کشور برحسب بخشهای عمده فعالیت و نقاط شهری و روستایی ۱۳۴۵-۷۷.....	۲۵
جدول شماره ۳-۲- تعداد و سهم شاغلان ده ساله و بیشتر بخش کشاورزی برحسب گروههای عمده فعالیت طی دوره ۱۳۴۵-۷۵.....	۲۶
جدول ۴-۲- کل سرمایه گذاری در بخش کشاورزی و سهم بخش کشاورزی از کل سرمایه گذاری برحسب قیمت های جاری و ثابت سال ۶۱ طی دوره ۱۳۴۴-۷۷.....	۳۰
جدول شماره ۵-۲- ارزش افزوده و سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی «با نفت» و «بدون نفت» برحسب قیمت های ثابت سال ۶۱ طی دوره ۱۳۳۹-۷۷.....	۳۳
جدول شماره ۶-۲- نرخ رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی، تولید ناخالص داخلی «با نفت» و «بدون نفت» برحسب قیمت های ثابت سال ۶۱ طی دوره ۱۳۳۹-۷۷.....	۳۵
جدول شماره ۷-۲- واردات و صادرات غیرنفتی کل و بخش کشاورزی طی دوره ۱۳۴۹-۷۷.....	۳۸
جدول شماره ۱-۴- مقایسه نرخ ارز رسمی و آزاد طی دوره ۱۳۴۰-۷۷.....	۱۰۵
جدول شماره ۱-۶- تقسیم بندی محصولات کشاورزی ایران به کالاهای «کمتر تجاری»، «وارداتی» و «صادراتی» و میانگین ارتباط هر یک از محصولات با حوزه بازرگانی خارجی کشور طی دوره ۱۳۵۳-۷۷.....	۱۳۹
جدول شماره ۲-۶- شاخص قیمت گروه کالاهای «کمتر تجاری»، «وارداتی»، و «صادراتی» بخش کشاورزی، کل اقتصاد و بین المللی کشاورزی طی دوره ۱۳۵۳-۷۷.....	۱۴۲
جدول شماره ۳-۶- سهم زیرکشت کالاهای «کمتر تجاری»، «وارداتی» و «صادراتی» در الگوی کشت طی دوره ۱۳۶۰-۷۷.....	۱۷۹

فهرست نمودارها

عنوان	صفحه
نمودار شماره ۱-۱-۱- شمای کلی بخشهای مورد مطالعه در تحقیق.....	۵
نمودار شماره ۱-۲- تعداد و سهم شاغلان ده ساله و بیشتر بخش کشاورزی طی دوره ۱۳۴۵-۷۷.....	۲۴
نمودار شماره ۲-۲- سهم بخش کشاورزی از سرمایه گذاری انجام شده در کل اقتصاد برحسب قیمت های ثابت سال ۶۱ طی دوره ۱۳۴۴-۷۷.....	۳۱
نمودار شماره ۳-۲- میزان سرمایه گذاری در بخش کشاورزی برحسب قیمت های ثابت سال ۶۱ طی دوره ۱۳۴۴-۷۷.....	۳۱
نمودار شماره ۴-۲- ارزش افزوده بخش کشاورزی برحسب قیمت های ثابت سال ۶۱ طی دوره ۱۳۳۸-۷۷.....	۳۴
نمودار شماره ۵-۲- سهم بخش کشاورزی از تولید ناخالص داخلی «با نفت» و «بدون نفت» برحسب قیمت های ثابت سال ۶۱ طی دوره ۱۳۳۸-۷۷.....	۳۴
نمودار شماره ۶-۲- مقایسه نرخ رشد ارزش افزوده بخش کشاورزی با تولید ناخالص داخلی «بدون نفت».....	۳۵
نمودار شماره ۷-۲- مقایسه سهم بخش کشاورزی از واردات و صادرات غیرنفتی و واردات طی دوره ۱۳۴۹-۷۷.....	۳۹
نمودار شماره ۸-۲- ارزش افزوده بخشهای کشاورزی، صنعت و خدمات برحسب قیمت های ثابت سال ۶۱ طی دوره ۱۳۳۸-۷۷.....	۴۳
نمودار شماره ۹-۲- سهم بخش های کشاورزی، صنعت و خدمات از تولید ناخالص داخلی برحسب قیمت های ثابت سال ۶۱ طی دوره ۱۳۳۸-۷۷.....	۴۳
نمودار شماره ۱-۳- تأثیر تغییرات نرخ ارز بر واردات و صادرات.....	۶۴
نمودار شماره ۲-۳- تأثیر وضع مالیات (سوسید) بر صادرات.....	۶۵
نمودار شماره ۳-۳- تأثیر وضع تعرفه (سوسید) بر واردات.....	۶۸
نمودار شماره ۱-۴- پیامدهای حاصل از افزایش قیمت نفت در سال ۱۳۵۲.....	۹۸

فهرست نمودارها

عنوان	صفحه
نمودار شماره ۴-۲- مقایسه نرخ ارز رسمی و آزاد طی دوره ۷۷-۱۳۴۰.....	۱۰۵
نمودار شماره ۶-۱- شاخص ضریب انحراف تجاری بخش کشاورزی ایران طی دوره ۷۷-۱۳۵۳.....	۱۴۵
نمودار شماره ۶-۲- شاخص رابطه مبادله قیمتی بخش کشاورزی ایران طی دوره ۷۷-۱۳۵۳.....	۱۴۸
نمودار شماره ۶-۳- شاخص رابطه مبادله تجاری بخش کشاورزی ایران طی دوره ۷۷-۱۳۵۳.....	۱۵۲
نمودار شماره ۶-۴- نسبت قیمت کالاهای تجاری به کمتر تجاری بخش کشاورزی ایران طی دوره ۷۷-۱۳۵۳.....	۱۵۶
نمودار شماره ۶-۵- شاخص سهم سطح زیرکشت کالاهای «صادراتی»، «وارداتی» و «کمتر تجاری» در الگوی کشت طی دوره ۷۷-۱۳۶۰.....	۱۸۰
نمودار شماره ۶-۶- شاخص هرفیندال طی دوره ۷۷-۱۳۶۰.....	۱۸۰